

STREDNÁ ODBORNÁ ŠKOLA
Komenského 16, 082 71 Lipany

Učebný zdroj pre žiakov z predmetu občianska náuka
odbor Kozmetik a Pracovník marketingu

4. ročník

Vypracovala: Mgr. Dagmar Čtvrtníčková

**Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/
Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ**

Obsah

Obsah.....	2
Religionistika a teológia.....	3
Náboženstvo	5
Citáty z diel filozofov	13
Výroky filozofov	15
Úryvky z diel filozofov	22
Vzťah filozofie a poézie	26

Tematický celok: Religionistika

Téma: Religionistika

Text 1

Religionistika a teológia

Rozdiely

Z dôvodu nedostatočnej informovanosti sa religionistika zavše zamieňa s teológiou. Ľuďom bežne **kontúry oboch disciplín splývajú**. Obvykle sa predpokladá, že obe vedné disciplíny majú čosi dočinenia s náboženstvom, dokonca že obe hovoria o Bohu, a že v oboch ide vlastne o to isté. Ale to je omyl. Na rozdiel od teológie, ktorá je vedou **apologetickou, normatívnou a deduktívnou**, religionistika je vedou **antropologickou, empirickou a induktívnou**.

Ako **antropologická veda religionistika skúma fenomén náboženstva z hľadiska človeka a jeho prežívania**. Ako **empirická veda** venuje pozornosť všetkým empiricky doložitelným náboženským javom. Ako **induktívna veda** religionistika používa metódu indukcie.

Styčné body

Religionistika a teológia sú teda dve odlišné, **autonómne disciplíny**. Ale ako nie je správne ich stotožňovať, tak nie je správne ich izolovať. Religionisti, ktorí odmietajú opustiť rámec popisných a porovnávacích štúdií náboženstva a pristúpiť k analýzam náboženstvami sprostredkovaného zmyslu z obavy pred akousi teologizáciou religionistiky svoj odbor veľmi okliešťujú. Podobne aj teológovia, ktorí vidia v religionistike len povrchné a nezodpovedné zahrávanie sa s náboženskými skutočnosťami bez zakotvenia vo viere (ktorá podľa nich ako jediná umožňuje preniknúť do podstaty náboženstva, a tak mu porozumieť). **Vzt'ah medzi teológiou a religionistikou zostáva naďalej predmetom odbornej diskusie.**

Teológia a religionistika zohrávajú dôležitú, ak nie podstatnú úlohu v **medzikultúrnej komunikácii**. Medzikultúrnej komunikácii sa na strane religionistiky venuje prednostne **medzikultúrna hermeneutika** a na strane teológie **teológia náboženstiev**. Tieto disciplíny potom predstavujú základný styčný bod medzi religionistikou a teológiou.

A o čom je medzikultúrna komunikácia? Ústredným problémom medzikultúrnej komunikácie (i medzináboženského dialógu) je **dorozumenie**. Predpokladom dorozumenia je

porozumenie. Dorozumenie a porozumenie takto tvoria spoločný program medzikultúrnej hermeneutiky i teológie náboženstiev.

Pojem teológie

Teológia – náuka o Bohu

Verejnosť teológiou rozumie náuku (reč) o Bohu či o Božích veciach. Predmetom teológie je Boh, resp. Božie veci.

Teológia – kritická interpretácia mýtov

Ak pomineme sporné použitie pojmu Ferekydom zo Sýru, objavuje sa termín *theología* v **Platónovej Ústave** vo význame kritickej filozofickej interpretácie mýtických rozprávání za účelom ich demytologizácie.

Teológia – veda o princípoch súcna

Od Platóna prevzal termín *theología* **Aristoteles** a označil ním učenie o princípoch súcna (*theologiké filosofía*), splývajúce s prvou (*proté*) filozofiou, ktorá dostala neskôr pomenovanie metafyzika.

Teológia – reflexia zjavenia (Božieho spásneho konania)

Pre antických filozofov teológia nebola ešte náukou o Bohu alebo bohoch, ale o princípe súcna. K posunu došlo až neskôr v kresťanskom, prípadne novoplatónskom myslení, kde bol pojem teológie ďalej rozšírený o tzv. *oikonomiu*, teda o Boží plán spásy, začínajúci stvorením a končiaci eschatologickým zavŕšením. Takto vymedzená teológia uvádza všetky skutočnosti sveta do vzťahu k Bohu, hľadá na celú fenomenálnu skutočnosť *sub ratione Dei*, z Božieho pohľadu. Týmto prístupom sa teológia líši od iných vedných odborov, vrátane religionistiky.

Pojem religionistiky

Predmetom religionistiky sú náboženské javy, fakty a systémy. Religionista si predmet svojho bádania volí slobodne, nie je mu daný zvonka (napríklad zjavením). Na rozdiel od teológa nie je viazaný predpokladmi viery. Samozrejme, žiaden bádateľ, ani žiadna veda nepracuje bez predpokladov. V religionistike však tieto predpoklady majú len hypotetický charakter, sú hypotézami, otvárajúcimi prístup k predmetu bádania. Aj tým sa líši religionistika od teológie. V teológii totiž nie je viera len hypotézou, ale nosným princípom, východiskom i normou bádania.

<http://nechodimnaprednasky.sk/nahlad-prednasky/1675/religionistika>

Text 2

Náboženstvo

V ľudskej psychike je najzložitejšou silou predispozícia pre náboženskú vieru. Je to asi nevykoreniteľná súčasť ľudskej prirodzenosti.

Základné charakteristiky náboženskej viery

È. Durkheim charakterizoval náboženskú prax ako posvätenie skupiny a jadro spoločnosti.

Je to jedna zo stránok sociálneho správania, ktorá sa zreteľne prejavuje v každej ľudskej spoločnosti od lovcov zberačov až po socialistické republiky.

Už pred 60 000 rokmi ozdobovali ľudia v Šanidare v Iraku hrob 7 druhmi kvetov, ktoré mali liečivú a hospodársku hodnotu. Od tej doby vytvorilo ľudstvo okolo 100 000 náboženstiev.

Skeptici sú presvedčení, že náboženstvo je len ilúziou, ktorú veda a učenie zapudí. Nanajvýš si myslia, že ľudstvo postupuje k poznaniu prostredníctvom logotaxie, t. j. automatickej orientácie na informáciu, takže pod vplyvom rozširujúcich sa informácií, prístupu k nim, musí náboženstvo nutne ustupovať. Zdá sa však, že je to povrchná koncepcia. Dnes možno povedať, že vedomosti sa s nadšením zapriahajú do služieb náboženstva. USA, technologicky a vedecky najvyspelejšia krajina sveta, sú zároveň druhou najnábožnejšou krajinou po Indii.

Zdá sa, že ľudia radšej veria ako vedia. Ako napísal Nietzsche: Radšej majú ako zmysel prázdnotu než by boli prázdni zmyslu (t. j. bez neho).

Dnes rovnako ako prv nedokážeme pochopiť význam kolízie medzi nevyvrátiteľným vedeckým materializmom a nepohnutel'nou náboženskou vierou. Snažíme sa stým vyrovnáť pragmatickými krokmi. Naše schizofrenické spoločnosti postupujú podľa vedomostí, ale prežívajú na základe inšpirácie odvodenej z rovnakej viery, ktorú zároveň podrývajú. Tradičnými metódami analýzy a redukcie môže veda vysvetliť náboženstvo, ale nemôže znížiť význam jeho podstaty.

Stále platí záver M. Webera, že jednoduché náboženstvá hľadajú nadprirodzené kvôli čisto svetským odmenám : dlhý život, bohatú pôdu a stravu, odvrátenie fyzických katastrof a porážka nepriateľov.

V evolúcii pokročilejších náboženstiev pôsobí v súťažení rôznych siekt určitý druh kultúrneho darwinizmu: tí, ktorí získajú prívržencov, sa rozrastajú, tí, ktorým sa to nedarí, miznú. Preto sa náboženstvá, podobne ako iné ľudské inštitúcie, vyvíjajú smermi, ktoré rozmnožujú blahobyť svojich stúpencov. Pretože tento demografický prospech musí pripadnúť skupine ako celku, dá sa získať buď altruizmom, alebo vykorisťovaním, pričom isté sekty prosperujú na úkor iných. Ako alternatíva môže prospech vzniknúť aj ako výsledok všeobecného zlepšenia schopností všetkých členov. Výsledný rozdiel v sociálnych podmienkach je rozdiel medzi náboženstvami skôr utlačovateľskými a skôr blahodárnymi. Do istého stupňa sú asi všetky náboženstvá utlačateľské, najmä ak sú uprednostňované náčelníckymi zriadeniami a štátmi.

V ekológii existuje tzv. Gauseov zákon, podľa ktorého platí, že maximálnu súťaživosť nachádzame medzi tými druhmi, ktoré majú totožné potreby. Podobne je to aj pri náboženstve: jediná forma altruizmu, ktorá sa prejavuje, navyše len zriedka, je tolerancia k iným náboženstvám. Ich nepriateľstvo vzrastie, ak sa spoločnosti dostanú do sporu, pretože náboženstvo jedinečným spôsobom slúži pre účely vedenia vojen a pre ekonomické vykorisťovanie. Náboženstvo víťaza sa stáva mečom, náboženstvo porazeného štítom.

Často sa vedú diskusie o existencii materiálnej základne náboženského procesu. Ak pripustíme jej existenciu ako aj to, že by ju konvenčná veda mohla skúmať, aj tak bude ťažké dešifrovať ju z dvoch dôvodov:

- 1) náboženstvo je jednou z hlavných kategórií správania, nepopierateľne jedinečného pre ľudí. Je nepravdepodobné, že by sa na náboženstvo dali v hocijakej priamej forme aplikovať zásady evolúcie čerpané z existujúcej populačnej biológie a z experimentálnych štúdií nižších živočíchov.
- 2) rozhodujúce pravidlá učenia a ich konečná genetická motivácia sú asi ukryté pred vedomím, pretože náboženstvo je najmä procesom, ktorým sú jedinci presviedčaní, aby podriadili svoj bezprostredný vlastný záujem záujmom skupiny. Predpokladá sa, že veriaci podstúpia krátkodobé fyziologické obete pre svoje vlastné dlhodobé genetické zisky.

Ľudia vyžadujú prosté pravidlá, ktorými sa riešia zložité problémy a majú sklon odporovať každému pokusu narušiť ich každodenný život a nevedomý poriadok, ktorým sa riadia.

Hlbokú štruktúru náboženskej viery môžeme sondovať tak, že sa pozrieme na prírodný výber na 3 úrovniach:

1) na povrchu je cirkevný výber – náboženský vodcovia volia rituály a konvencie podľa ich emocionálneho pôsobenia za daných spoločenských podmienok. Cirkevný výber môže byť buď dogmatický a stabilizujúci alebo evanjelický a dynamický. V oboch prípadoch sa výsledky prenášajú kultúrne. Preto sú odlišnosti náboženských praktík v rôznych spoločnostiach založené na procesoch učenia a nie vrozených génoch.

2) ekologický výber – nech je cirkevný výber akokoľvek verný emóciám veriaceho, nech sa tento hocijako ľahko naučí uprednostňované konvencie, výsledné praktiky sú naopak konfrontované s požiadavkami prostredia. (Ak náboženstvo počas vojny oslabí svoje spoločenstvo, podporí deštrukciu prostredia, naruší život, rozmnožovanie, tak si pripravuje vlastný koniec, aj keď krátkodobo dosiahlo emocionálny úspech).

3) uprostred týchto komplikovaných epicyklov kultúrnej evolúcie a fluktuácie obyvateľstva sa mení aj frekvencia génov.

Ak sa chceme pozrieť na to, či je vôbec ovplyvniteľnosť medzi týmito 3 úrovňami, musíme chápať náboženské správanie široko, aby obsahovalo aj mágiu a posvätné kmeňové rituály, ale aj prepracovanejšie viery vychádzajúce z mytológie.

Rituál – niektorí autori z oblasti sociálnych vied nachádzajú analógiu medzi obradmi ľudí a prejavmi zvieracej komunikácie. Ale väčšina ľudských rituálov má väčšiu hodnotu než len hodnotu bezprostredného signálu. Durkheim: rituály nielen označujú morálne hodnoty, komunity, ale tiež ich znova potvrdzujú a obnovujú.

Posvätné rituály sú zreteľne ľudské. Ich elementárne formy súvisia s mágiou, s aktívnym pokusom manipulovať prírodu a bohov. Mágiu praktikovali (aj dnes) zvláštni ľudia, šamani, kúzelníci, čarodejníci. Verilo sa, že len oni majú tajné znalosti a moc, ktorá im umožňuje jednať s nadprirodzenými silami prírody, a ich vplyv mohol prevýšiť vplyv kmeňových náčelníkov.

Posvätné rituály mobilizujú a rozvíjajú primitívne spoločnosti spôsobom, ktorý sa zdá byť priamo a biologicky výhodný. Obrady môžu poskytovať informácie o sile a majetku kmeňov a rodín.

Rituály tiež regulujú vzťahy, v ktorých by inak boli dvojznačnosti a prílišná nepresnosť. Patria sem iniciačné rituály prechodu: mladík – dozrievanie, teda spoločnosť by

mala problém, či ho zaradiť k deťom alebo k dospelým. Rituál prechodu túto nejasnosť vylučuje, keď arbitrárne znení klasifikáciu založenú na nepretržitom vzostupe na dichotómiu. Slúži to aj k upevneniu pút mladej osoby k dospeljej skupine, ktorá ho prijíma.

Sklon ľudskej mysle zbaviť sa problémov pomocou lineárnej klasifikácie sa prejavuje aj v čarodejníctve. Vo všetkých spoločnostiach má šaman také postavenie, že môže buď liečiť alebo pôsobiť nepriaznivým zariekaním. Ak proti jeho roli nikto neprotestuje, teší sa on a jeho príbuzní rozšírenej právomoci. Ak jeho činy sú nielen priaznivé, ale aj posvätené rituálom, potom prispievajú k upevneniu a integrácii spoločenstva.

Honba na čarodejnice, druhá stránka čarodejníckej praxe, je oveľa záhadnejší fenomén.

Prečo ľudia čas od času vyhlasujú, že ich niekto uhranul alebo poškodil ich spoločnosť a pátrajú v susedstve po nepriaznivých nadprirodzených mocnostiach? **Exorcizmus a inkvizícia** sú fenomény rovnako zložité a mocné ako magické praktiky, ale motiváciu k nim treba hľadať v potrebe jednotlivcov nájsť samých seba. Epidémia honby na čarodejnice v tudorovskom a Stuartovskom Anglicku je pomerne dobre dokumentovaná. Katolícka cirkev ponúkla občanom pred týmto obdobím (1560 – 1680) dobre organizovaný systém rituálnej prevencie pred zlými duchmi a nepriaznivým zariekaním. Cirkev v skutočnosti praktikovala pozitívne čarodejníctvo. Reformácia odstránila túto psychologickú ochranu. Protestantskí duchovní odsúdili staré náboženské praktiky, ale znova potvrdili existenciu mágie zla.

Uhranuté osoby, zbavené rituálnych protiopatrení, sa obrátili na podozrievané čarodejnice sami, verejne ich obviňovali a snažili sa ich zničiť. (Žalobca – chudobná žena s prosbou. Žalobca jej nevyhovela a keď sa mu stalo nešťastie, vina bola zvalená na tú ženu ako pôvodcu nešťastia.)

Praktická povaha čarodejníctva a ďalších foriem mágie je dôvodom, prečo sa často tieto činnosti odlišujú od vyšších vrstiev „pravého“ náboženstva. Väčšina vedcov odlišila posvätné ako jadro náboženstva od svetského, čím sa vyznačuje mágia a obyčajný život. Posvätiť nejakú procedúru alebo výpoveď znamená vystaviť osvedčenie, že je mimo diskusiu a že bude potrestaný každý, kto sa im opováži odporovať. (Napr. v hinduistických mýtoch o stvorení tí, ktorí uzavru sobáš mimo svojej kasty, prídu po smrti do pekelného kráľovstva Jama, kde sú nútení objímať rozžeravené ľudské figúry).

Extrémnymi formami osvedčenia sú vybavené praktiky a dogmy, ktoré slúžia životne dôležitým záujmom skupiny. Jednotlivec je pripravovaný posvätnými rituálmi na to, aby vyvinul maximálne úsilie a aby bol pripravený na sebaobetovanie. Obráňa ho zvláštne kostýmy, posvätný tanec a hudba presne naladená na jeho emotívne centrá, až ho náboženská skúsenosť celkom pretvorí. Veriaci je ochotný znovu potvrdiť svoju lojalitu ku kmeňu a k rodine, vykonávať milosrdné skutky, obetovať život, vydať sa na lov, ísť do boja, zomrieť za Boha a za vlasť. Tak to pokračuje aj v prítomnosti, aj keď v trochu fragmentárnejšej a tlmenejšej verzii.

Čo je náboženstvo – prvky

Je to systém názorov založených na viere, ktorými ľudia vysvetľujú to, čo pokladajú za nadprirodzené, posvätné, a súbor praktík, ktorými na to reagujú.

Základné prvky náboženstva:

- náboženská viera,
- náboženské symboly,
- náboženské praktiky,
- skupiny, spoločenstvá veriacich,
- náboženské skúsenosti, zážitky,
- náboženské morálne doktríny, prípadne životné filozofie.

Viera v posvätné (sväté) – základný prvok, umožňuje odlíšiť náboženstvo od iných systémov názorov (napr. humanizmu ako miery v človeka, ľudskosť a rozum), alebo od iných ideológií, ktoré neobsahujú prvok nadprirodzeného.

Jadrom každého náboženstva je: systém vier, dogiem, učení a predstáv o posvätnom. Viera v posvätné a vo vzťah nadprirodzeného k svetskému je vlastne názorom na svet, prírodu, človeka, spoločnosť, na pozemský aj iný život.

Hlavné druhy náboženskej viery:

- 1) mágia 2) animizmus 3) teizmus

Mágia – viera v čarodejnú moc, ktorá je pomocou čarov schopná zmeniť svet. Je rozšírená najmä medzi primitívnymi kmeňmi a národmi (privodenie choroby, spôsobenie prírodnej katastrofy...).

Animizmus – viera v životnú silu alebo v dušu, ktorú má každá vec v prírode – živá aj neživá. (Japonské náboženstvo šintoizmus).

Teizmus – viera v boha alebo viacerých bohov, v nadprirodzené bytosti vládnuce nad svetom.

- monoteizmus – judaizmus, kresťanstvo, islam
- polyteizmus – staroegyptské, starogrécke, staroslovanské náboženstvá, hinduizmus

Náboženské symboly – všetky náboženstvá sa vyjadrujú cez ne. Sú to veci a činnosti, ktoré samy o sebe nemajú náboženský význam, ale nadobúdajú ho vtedy, keď ich ľudia používajú, aby nimi vyjadrili svoj vzťah k tomu, čo pokladajú za posvätné. (*Kresťanstvo*: Kríž – symbol utrpenia Ježiša Krista, nádej na spasenie, oplátka a víno symbolizujú Kristovo telo a krv, ich prijímanie je symbolom poslednej večere. *Hinduizmus*: posvätné kravy sú symbolom viery v jednotu všetkých živých vecí aj symbolom boha Višnu. *Totemové náboženstvo*: totem je symbolom zvierat (rastliny), s ktorými členovia rodu alebo kmeňa spájajú svoje meno a odvodzujú od neho svoj pôvod.)

Praktiky – súbor osobitných praktík, ktoré vykonáva skupina vyznávačov náboženstva a ktoré sú zamerané na to, čo pokladajú za posvätné. Sú symbolické a využívajú rôzne činnosti – tanec, hudbu, modlitbu, meditáciu, pôst, obrady. Veriaci nimi vyjadrujú a posilňujú svoju vieru, uctievať alebo uzmierujú božstvá, posilňujú súdržnosť svojho spoločenstva.

Náboženské rituály – individuálne alebo skupinové obrady vykonávané pri určitých príležitostiach určitým, štandardizovaným spôsobom (krst, modlitba, obetovanie bohom, meditácia a pod.).

Náboženské spoločenstvo – hoci ľudia môžu vyznávať vieru aj individuálne, náboženstvo má prevažne sociálny charakter, tzn., že ho vyznáva a praktizuje väčší počet veriacich, ktorí tvoria viac-menej integrované a istým spôsobom usporiadané náboženské spoločnosti.

Náboženské zážitky či skúsenosti vyznávačov náboženstva, ich subjektívne uvedomovanie si nadprirodzených síl a bytostí, ku ktorému dochádza pri duševnom očisťovaní, modlitbe, meditácii, vypätí spôsobenom rituálom, pôstom a pod. Tieto zážitky (spojené s božstvami, zjavenia božstiev, dosiahnutie vnútornej harmónie) intenzívne pôsobia

na spoločenstvá veriacich , upevňujú náboženskú vieru a posilňujú integráciu náboženských spoločenstiev. Rovnako pôsobia zážitky spojené s náboženskými obradmi (náboženské slávnosti, návšteva posvätných miest).

Životná filozofia – každé náboženstvo formuluje zásady dobrého správneho života, t. j. žiaducej životnej filozofie svojich vyznávačov. Určuje hodnoty, normy, vzory regulujúce každodenné správanie.

Mnohé náboženstvá majú vypracované morálne kódexy a od svojich veriacich žiadajú, aby ich plnili (často to vynucujú). (Kresťanstvo: Desatoro, Islam: Šariát – cesta, po ktorej treba kráčať, Budhizmus: pravidlá vznešenej cesty).

Náboženské organizácie

Cirkvi

Ide spravidla o veľké, početné organizácie veriacich, ktorí sa stávajú ich členmi automaticky, svojím narodením a následným prijatím medzi členov cirkvi. V spoločnosti majú stabilizované postavenie a určitý sociálny a politický vplyv, niekedy i podiel na moci v štáte. Usilujú sa žiť v zhode a spolupráci so svetskou mocou a podporujú existujúce spoločenské usporiadanie.

Majú pevnú formálnu štruktúru, profesionálne kňazstvo, disponujú majetkom, k svojim členom bývajú tolerantnejší ako sekty. Tolerantnejší sú aj k iným náboženským skupinám a ich vieram. (Kresťanská cirkev: rímskokatolícka, viaceré protestantské a východné pravoslávne cirkvi, ktoré vznikli rozkolom a odštiepením od pôvodnej jednotnej kresťanskej cirkvi).

Mnohé spoločnosti sa sekularizujú, ale stúpa vplyv a počet rôznych siekt a kultov. Tradičné cirkvi sa snažia zvrátiť tento trend, stupňujú svoju aktivitu, modernizujú sa a vyvíjajú snahy oživiť svoju vieru (prostredníctvom tzv. evanjelizácie), spájajú sa s inými cirkvami (ekumenizmus) a pod.

Sekty

Sú menšie organizácie veriacich, ktorí sa snažia dosiahnuť náboženskú dokonalosť. Vznikli rozkolom niektorej cirkvi a odštiepením časti jej členov. Odštiepenci sa usilujú obnoviť pôvodnú vieru svojej cirkvi a presadzujú iné vykonávanie náboženských praktík. Spočiatku nemajú profesionálnych kňazov ani majetok. Bývajú prísne usporiadané na základe

svojich nábožensko-morálnych doktrín – prísne sa nimi riadia a kontrolujú život svojich členov. Neodporúčajú, resp. zakazujú ich kontakty s inými náboženskými skupinami, niekedy im zakazujú aj účasť na svetskom živote (vonkajší svet je zlý, skazený, hriešny). Príslušníci mnohých siekt považujú sami seba za zvláštnu skupinu vyvolených či osvietených. Zvyšovaním počtu členov sa sekty postupne vnútorne menia a pretvárajú sa v cirkvi so všetkými znakmi (rôzne protestantské cirkvi).

Medzi najznámejšie súčasné sekty, ktoré vznikli odštiepením sa od katolíckej cirkvi (na základe svojského výkladu Biblie), patria Svedkovia Jehovovi – nadobúdajú stále viac znakov cirkvi.

Kulty

Kult je zvláštny druh sekty, preto má s ňou veľa spoločných znakov. Vzniká buď okolo vyznávania vier pochádzajúcich z iných kultúr (kult Hare Krišna, Transcendentálna meditácia), alebo si ľudia vytvárajú úplne nové náboženské viery a praktiky (scientológia, New Age).

Mnohé súčasné náboženstvá a cirkvi vznikli ako kulty (aj kresťanstvo).

Kulty rozdeľujeme podľa vnútorného usporiadania na:

1. tzv. audienčné kulty – nemajú formálnu štruktúru, svoju vieru šíria najmä osobným kontaktom, cez tlač a i. médiá;
2. klientske kulty – zložené z vodcov a aktivistov, ktorí poskytujú svoje služby záujemcom o kult (scientológia);
3. kultové hnutia – majú masový charakter, pevné formálne usporiadanie (Cirkev zjednotenia reverenda Sun Myung Moona).

Tento termín označuje okrem zvláštneho druhu sekty aj vzťah ľudí k posvätnému objektu, ktorý sa prejavuje v jeho zbožňovaní, uctievaní, v pokore a tvorí súčasť každého náboženstva. Analogicky aj na označenie uctievania osôb (napr. politikov, umelcov – kult osobnosti), ako aj uctievanie mŕtvych predkov.

http://kpo.ff.upjs.sk/files/buocova_zlatica_-_uvod_do_sociologie.pdf

Text 3

Citáty z diel filozofov

„Väčšina tých, čo sa prví zaoberali filozofiou, si mysleli, že počiatky vecí sú iba v podobe hmoty. Lebo to, z čoho všetky veci ako z prvého vznikajú a do čoho ako do posledného zanikajú, pričom podstata ostáva a menia sa len jej stavy, vyhlasujú za prvok a počiatok (arché) vecí, a to, že ani nič nevzniká, ani nič nezaniká, veria preto, lebo sú tej mienky, že sa takáto podstata (fyzis) vždy zachováva... Teda musí byť určitá podstata, buď jediná, alebo viaceré, z ktorých všetko ostatné vzniká, zatiaľ čo ona sama ostáva zachovaná.“

(Aristoteles)

„Niektorým filozofom sa zdá, že pri pohyboch takých veľkých telies musí vzniknúť hluk... pohybom nebeských telies v kruhu vzniká harmonický zvuk. Pretože sa však zdá nepochopiteľným, že tento zvuk nepočujeme, vysvetľujú to tak, že sa s ním stretávame hneď od narodenia, a preto nám nie je nápadný pri porovnaní s ostatným tichom.“

(Aristoteles)

„A skutočne všetko, čo sa dá poznať, má číslo, lebo bez neho nie je možné niečo si myslieť alebo poznať.“

(Stobaios)

„Egyptania prví priniesli toto učenie, že duša človeka je nesmrteľná a po zániku tela vstupuje do iného živočícha, ktorý sa zakaždým rodí. A keď prejde všetkými suchozemskými, morskými i okrídlenými zvieratami, opäť vstupuje do rodiaceho sa ľudského tela, a takto obchádza tritisíc rokov. Toto učenie prevzali niektorí Gréci – jedni prv, druhí neskôršie – a vydávali ho za vlastné. Poznám ich mená, ale ich nenapíšem.“

(Herodotes)

„Ale tento logos, ktorý je večný, nechápu ľudia ani predtým, ako ho počuli, ani potom, ako ho prvý raz počuli. Lebo hoci sa všetko deje podľa toho logu, predsa si počínajú ako neskúsení, kedykoľvek sa pokúšajú o také slová a diela, aké ja vykladám, rozoberajúc každé podľa jeho prirodzenosti a vysvetľujúc, aké je.“

(Sextus Empeirikus)

„Do tej istej rieky nemožno dva razy vstúpiť, rozplýva sa a opäť sa spája (zasa ani skôr, ani neskoršie, ale súčasne), sústreďuje sa a rozptyľuje, prichádza a odchádza.“

(Plutarchos)

„Dobro a zlo je jedno. Lekári, ktorí režu a pália, sťažujú sa, že nedostávajú primeranú odmenu za to, že to robia.“

(Hippolytus)

„Ľudia by nepoznali meno právo, keby nebolo bezprávie.“

(Klemens)

„Treba hovoriť a myslieť, že jestvujúce je, lebo bytie je, ale nič nie je. Toto ti prikazujem uvážiť.“

(Simplicius)

„Ostáva teda správa len o jednej ceste, že je: Je na nej mnoho znakov; pretože jestvujúce ani nevzniklo, ani nezanikne, je celé, jediné, pevné a neukončené. Ani nikdy nebolo ani nikdy nebude, lebo je teraz, zároveň celé, jedno, súvislé... Jestvujúce nie je deliteľné, pretože je celé rovnaké a nejestvuje nič silnejšie, čo by mohlo prekážať jeho spojeniu, ani nič slabšie, lebo všetko je vyplnené jestvujúcim.“

(Sextus Empeirikus)

<http://www.gymparnr.edu.sk/obsah/predmety/subory/nos/fzdf.pdf>

Text 4

Výroky filozofov

Kto má veľkého a statočného ducha, pozerá zvrchu na všetko, čo môže človeka postihnúť.
(Cicero)

Moc prírody možno pozorovať už u zvierat. Ak sledujeme úsilie, ktoré vynakladajú na to, aby priviedli na svet potomkov a vychovali ich, zdá sa nám, ako keby sme počuli hlas samotnej prírody. A ako je jasné, že vedení prírodným pudom cítime odpor k bolesti, rovnako tak je zrejmé, že nás príroda sama ženie k tomu, aby sme milovali tvory, ktorým sme dali život.
Cicero

Chovaj sa k svojim rodičom tak, ako chceš, aby sa tvoje deti chovali k tebe.
(Isokratés)

Prvou a najlepšou učiteľkou lásky k rodičom je príroda. Tá nepotrebuje, aby jej niekto pomáhal slovom alebo písmom, a vlastnými silami bez rečí vstúpuje do srdca detí nežnú náklonnosť k otcovi a matke.
(Valerius Maximus)

Iba odporný zločin je schopný prerušiť lásku medzi deťmi a rodičmi.
(Cicero)

Som presvedčený, že vôbec nie je dobré zachádzať s robotníkmi dobrými a zlými rovnako, a som spokojný, keď vidím, že niektorý správca pri rozdeľovaní dáva najzdatnejším to najlepšie. Keď však spozorujem, že si niekto vysluhuje nejakú láskavosť lichotením alebo bezcennú úsluhu, neprejdem to bez povšimnutia, ale takého človeka potrestám a pokúšam sa ho poučiť, že jeho spôsob jednanja poškodzuje jeho vlastné záujmy.
(Xenofón)

Byť užitočným druhým všade a ako to len ide, to je veru najkrajšia činnosť pre muža.
(Sofoklés)

O nič nemá človek v živote usilovať s takou vytrvalosťou ako o pochvalu a česť, a keď za tým ide, musí pokladať telesné trápenie, akékoľvek smrteľné nebezpečenstvo i vyhnanstvo za nepodstatné.

(Cicero)

Štát musí byť predsa taký – a takým ho urobí nestrannosť súdov, aby previnilcovi nikdy nechýbal žalobca a človeku nevinnému aby žalobca nemohol uškodiť.

(Cicero)

Spravodlivosť je pevná a trvalá vôľa dať každému, čo mu podľa práva patrí.

(Iustinus)

Nemožno nazvať spravodlivým každého, kto nikomu nekrivdí, ale len toho, kto by to síce mohol beztrestne robiť, ale dobrovoľne sa toho vzdáva.

(Filémón)

Kto rozhodol spor bez vypočutia druhej strany, nebol spravodlivý, aj keby rozhodol spravodlivo.

(Seneca)

Kto sa nebojí činu, slov sa nezľakne.

(Sofoklés)

Krivdy sa často dopúšťa tiež ten, kto niečo nerobí, nie len ten, kto niečo robí.

(Marcus Aurelius)

Nenávist spôsobenú správnym jednaním som nikdy nepovažoval za nenávist, ale za slávu.

(Cicero)

Svornosťou malé veci rastú, nesvornosť zavíni rozpad i tých najväčších.
(Sallustius)

Nesvornosť vo vnútri národa je o toľko horšia ako vojna vedená jednomyselne, o koľko je horšia vojna než mier.
(Hérodotos)

Ľudia, ktorí poškodzujú štát, sa podporujú navzájom.
(Hérodotos)

Sú dva spôsoby ako vybavovať spory, jeden je vyjednávanie, druhý je násilie. Prvý spôsob je vlastný človeku, druhý šelmám. K druhému spôsobu sa máme uchýľovať vtedy, keď nie je možné použiť prvý. Preto jediným dôvodom k vojne má byť, aby bolo možné žiť v spravodlivom miery. Po dosiahnutí víťazstva majú byť ušetrení nepriatelia, ktorí neboli vo vojne krutí a suroví.
(Cicero)

Aký istý priateľ, zistíš v chvíli neistej.
(Ennius)

Onen kút zeme je mi nad všetky ostatné miesta v celom svete drahý.
(Horatius)

Povinnosťou vďačného národa je odmeňovať občanov, ktorí sa zaslúžili o republiku, povinnosťou statočného muža je nenechať sa ani trestom, ani smrťou dohnáť k tomu, aby ľutoval, že jednal statočne.
(Cicero)

Padlí vlastenci sa stali nesmrteľnými ako bohovia; tých tiež nevidíme, ale dôkazom ich nesmrteľnosti sú počty, ktorých sa im dostáva, a dobrodenia, ktoré nám preukazujú. To isté platí i o tých, ktorí zomreli za vlasť.

(Plútarchos)

Všetci, ktorí vlasť chránili, ktorí jej pomáhali alebo ju zväčšili, majú zaistené a vyhradené miesto v záhrobnom svete, kde budú žiť večne v šťastí.

(Cicero)

Sladké a čestné je zomrieť za vlasť.

(Horatius)

Vlasť máme tak milovať, aby sme sa nebáli ani straty dobrého mena, ani smrti, keby to bolo potrebné na jej záchranu.

(Livius)

Tak ako zákony dávajú prednosť blahu všetkých pred blahom jednotlivcov, tak sa muž dobrý a múdry, poslušný zákonu a poznajúci občianske povinnosti stará viac o prospech všetkých než o prospech jedinca alebo svoj vlastný. Kto zradí vlasť, nezaslúži si väčšiu hanbu než ten, kto zanedbá všeobecný prospech alebo blaho kvôli prospechu alebo blahu svojmu. Z toho vyplýva, že musí byť pochválený, kto podstúpi smrť za vlasť, pretože sa patrí, aby nám vlasť bola drahšia než my sami.

(Cicero)

Nič nie je také sväté, aby sa to nedalo peniazmi zneuctiť, nič tak opevnené, aby sa to nedalo peniazmi dobyť.

(Cicero)

Všetky vojny vznikajú kvôli hmotným statkom.

(Platón)

Zvykajme si odháňať od seba nádheru, nechať sa obsluhovať menším počtom otrokov, zaobstarávať si oblečenie k tomu účelu, ku ktorému bolo vynájdené, bývať skromnejšie. Učme sa spoliehať na vlastné údy, poslúchať prírodu, ktorá nám dala nohy, aby sme sami

chodili, a oči, aby sme sa sami pozerali. Učme sa riadiť v jedle i obliekaní zvykmi predkov, nie novými príkladmi. Učme sa zväčšovať svoju zdržanlivosť a krotiť svoju mánotratnosť, ovládať maškrtníctvo, na chudobu sa pozeráť nezaujatými očami, mať v úcte striedmosť, prirodzené žiadosti ukájať prostriedkami ľahko opatrenými, nemierne nádeje držať v putách a nakoniec počínať si tak, aby sme bohatstvo žiadali skôr od seba než od Šťasteny. Bohatstvo ducha spočíva v tom, že po ničom netúžiš.

(Seneca)

Učiteľ sa má chovať k svojim žiakom ako otec, má si myslieť, že zastupuje tých, ktorí mu zverili svoje deti. Sám nemá mať chyby a nemá chyby znášať. Jeho prísnosť nech nie je nevlúdna, jeho veselosť nech nie je nezbedná – prvé by mohlo viesť k nenávisti, druhé k opovrhnutiu. Nech hovorí čo najčastejšie o tom, čo je čestné a dobré, lebo čím častejšie bude povzbudzovať, tým vzácnejšie bude trestať. Nech sa hnevá čo najmenej, avšak nech neprehliada, čo je potrebné opraviť.

(Quintilianus)

Ľudia, ktorí niekoho učia a vzdelávajú, musia starostlivo pozorovať, kam každého najviac unášajú jeho prirodzené sklony. Vyučujúci musí svoju činnosť podľa možnosti prispôbiť povahe každého jednotlivca.

(Cicero)

Chlapci nech čítajú a učia sa nielen to, čo je po slohovej stránke dokonalé, ale skôr to, čo je mravné. Preto je potrebné vyberať nielen autorov, ale i časti ich diela.

(Quintilianus)

Neučíme sa pre školu, ale pre život.

(Seneca)

Aristippos povedal komusi, kto sa chválil, že sa naučil veľa vecí: „Kto toho veľa zje, nie je zdravší ako ten, kto zje, čo telo potrebuje, a rovnako nemožno pokladať za vzdelanca toho, kto toho prečítal najviac a kto sa najviac naučil, ale kto prečítal a naučil sa veci užitočné.“

(Diogenés Laërtios)

Naša duša má od prírody vrodenu túžbu po poznaniu a pozorovaníu.

(Plútarchos)

Pravdivé poznanie vyzýva ľudí, ktorí majú zdravý rozum, k spravodlivosti, slušnosti a poctivosti.

(Cicero)

Rodičia majú dať deťom na cestu veľkú výbavu, ktorá by pri stroskotaní lode vyplávala spolu s nimi na hladinu.

(Vitruvius)

Dejepisectvo má jeden jediný cieľ, prostredníctvom pravdy prinášať úžitok.

(Lúkiános)

Rôznorodé čítanie má v sebe niečo prelietavé. Ak chceš získať niečo, čo by ti navždy uviazlo v duši, musíš sa zaoberať iba obmedzeným počtom kníh a iba z nich brať duševnú potravu. Čítanie podľa presného výberu prospieva, čítanie pestré je iba pre zábavu. Kto chce dôjsť k cieľu, ktorý si stanovil, nech neblúdi po veľa cestách, ale nech kráča len po jednej.

(Seneca)

Pocta je živnou pôdou umenia a sláva podnecuje k ušľachtilej činnosti, zatiaľ čo zostáva vždy a všade zanedbané to, čo je zavrňované.

(Cicero)

Reč pravdy je jednoduchá.

(Ammianus Marcellinus)

Klamárovi väčšinou neverím ani vtedy, keď hovorí pravdu.

(Cicero)

Najviac starostlivosti musíme venovať tomu, aby si chlapci zvykli hovoriť pravdu, lebo klamanie je otrocká nečestnosť zaslúžiaca si nenávisť všetkých ľudí.

(Plútarchos)

„Ak vystúpi niekto na nebo a zazrie stavbu sveta a krásu hviezd,“ hovorieval Archytás, „nebude mať pre neho ten úžasný pohľad žiadny pôvab; bude však pre neho nanajvýš príjemný, ak bude mať niekoho, komu to bude môcť vyrozprávať.“

(Cicero)

Žartovať na účet úbožiaka je neľudské.

(Quintilianus)

<http://www.beo.sk/mudre-slovo/344-vyroky-antickych-filozofov-je-dobre-sa-niektorymi-riadiť-aj-dnes>

Text 5

Úryvky z diel filozofov

Klasická grécka filozofia: Platón (Úryvok z diela Štát)

SOKRATES: Predstav si ľudí v podzemnom príbytku podobnom jaskyni, ktorá má k svetlu otvorený dlhý vchod pozdĺž celej jaskyne. V tejto jaskyni žijú ľudia od detstva spútaní na nohách a šíjách, takže ostávajú stále na tom istom mieste a vidia iba rovno pred sebou, pretože putá im bránia otáčať hlavou. Vysoko a ďaleko vzadu za nimi horí oheň, uprostred medzi ohňom a spútanými väzňami vedie hore cesta, pozdĺž ktorej je postavený múrik na spôsob zábradlia, aké mávajú pred sebou kaukliari a nad ktorými robia svoje kúsky.

GLAUKON: Viem si to predstaviť.

SOKRATES: Predstav si ďalej, že pozdĺž tohto múrika chodia ľudia a nosia všelijaké náradia, ktoré prečnievajú nad múrik, podoby ľudí a zvierat z kameňa a z dreva, ľudské výrobky rozličného druhu, pričom, pochopiteľne, jedni z nosičov hovoria, druhí mlčia.

GLAUKON: Predvádzaš čudný obraz a čudných väzňov.

SOKRATES: Podobných nám. Myslíš, že by takíto väzni mohli vidieť zo seba samých a zo svojich druhov niečo iné ako tieň vrhané ohňom na náprotivnú stenu jaskyne?

GLAUKON: Ako by aj mohli vidieť, keď sú celý život nútení nehybne držať hlavu?

SOKRATES: A ďalej, neplatí to isté o predmetoch nosených pozdĺž múrika?

GLAUKON: Pravdaže platí.

SOKRATES: Keby sa mohli medzi sebou zhovárať, nemyslíš, že by boli toho názoru, že menami, ktoré dávajú tomu, čo vidia pred sebou, označujú skutočné predmety?

GLAUKON: Nevyhnutne.

SOKRATES: A čo keby to väzenie odrážalo od náprotivnej steny aj ozveny? Kedykoľvek by niektorý z prechádzajúcich nosičov prehovoril, myslíš, že by za pôvodcu tohto hlasu považovali niečo iné než predchádzajúci tieň?

GLAUKON: Nie, pri Diovi.

SOKRATES: Rozhodne by títo ľudia nemohli pokladať za pravdivé nič iné než tieň tých umelých vecí.

GLAUKON: Nevyhnutne.

SOKRATES: Pozoruj teraz, ako by to bolo s ich oslobodením z pút a vyliečením z nerozumnosti, keby sa im to, prirodzene, prihodilo takto: keby jeden z nich bol zbavený pút a

prinútený odrazu vstať, otočiť šiju, ísť a pozeráť hore do svetla, mohol by to urobiť iba s bolesťou a pre oslepujúci lesk by nebol schopný dívať sa na predmety, ktorých tieň videl vtedy. Čo by podľa teba povedal, keby mu niekto tvrdil, že vtedy videl bližšie ku skutočnosti a obrátený ku skutočným predmetom, a keby mu na každý predchádzajúci predmet ukázal a nútil by ho povedať, čo to je, nemyslíš, že by bol zmätený a domnieval by sa, že predmety vtedy videné sú pravdivejšie ako tie, ktoré mu teraz ukazujú?

GLAUKON: Oveľa pravdivejšie.

SOKRATES: A keby ho nútil pozeráť do svetla samého, boleli by ho oči, odvracal by sa a utekal k veciam, na ktoré sa môže pozeráť, a bol by presvedčený, že tie sú skutočne jasnejšie ako veci, ktoré sa mu teraz ukazujú?

GLAUKON: Tak je.

SOKRATES: Keby ho však niekto násilím odtiaľ vliekol cez drsný a strmý východ a nepustil by ho, kým by ho nevytiahol na slnečné svetlo, nepocíťoval by azda bolestne toto násilie a nevzpieral by sa, a keby prišiel na svetlo, mohli by azda jeho oči plné slnečného žiaru vidieť niečo z toho, čo sa mu teraz uvádza ako pravdivé?

GLAUKON: Nie, aspoň nie hneď.

(Platón: Štát)

Stredoveká filozofia: Tomáš Akvinský: Summa teologická

"Existenciu Boha možno dokázať piatimi cestami. Prvá a najjasnejšia cesta je tá, ktorá vychádza z pohybu. Je isté a zmyslovou skúsenosťou bezprostredne zaručené, že niečo v tomto svete je pohybované. Lenže všetko, čo je pohybované, je pohybované niečím iným. Nič totiž nie je pohybované, ak nemá možnosť vzhľadom na to, na čo sa pohybuje. Pohybovať iné však môže len niečo, čo je skutočné. Pohyb tak nie je nič iné, ako uviesť niečo z možnosti do skutočnosti. Lenže z možnosti do skutočnosti môže byť niečo uvedené len tým, čo je skutočné. Tak spôsobuje niečo skutočne teplé, napríklad oheň, že drevo, ktoré je teplé v možnosti, stane sa skutočne teplým. A tak oheň pohybuje drevom a mení ho. Je preto nemožné, aby niečo v tom istom vzťahu bolo zároveň možnosťou aj skutočnosťou. To môže byť len v inom vzťahu. To, čo je totiž teplé v skutočnosti, nemôže byť zároveň teplé v možnosti, ale zároveň je v možnosti studené. Jed teda tiež nemožné, aby niečo bolo v tom istom vzťahu a tým istým spôsobom zároveň pohybujuce a pohybované, inými slovami: Je nemožné, aby niečo pohybovalo samo seba. Teda všetko, čo sa pohybuje, musí byť

pohybované niečím iným. Ak je teda to, čím je pohybované, samo v pohybe, potom ono samo musí byť pohybované niečím iným a toto zase niečím iným. Nie je tu však možné postupovať donekonečna, lebo potom by nebolo nijaké prvé pohybujúce, a teda ani nič, čo pohybuje niečo iné. Lebo aj to, čo pohybuje ako druhé, musí byť pohybované niečím, čo pohybuje ako prvé, tak ako palica sa môže pohybovať len tak, že ňou pohybuje ruka. Musíme teda dospieť k niečomu, čo pohybuje ako prvé a čo nie je pohybované ničím iným, a tým rozumieme Boha.

(Tomáš Akvinský: Suma teologická)

Humanistická filozofia: Erasmus Rotterdamský: Chvála bláznivosti

"Po nich prichádzajú na rak filozofi, ozaj velební s tou svojou bradou a rúchom, čo sa vystatujú, že oni jediní sú múdri a všetci ostatní ľudia sú - len poletujúce tieň: Ale veru sú podarení blázni, keď si vytvárajú nekonečne mnoho svetov, keď premerávajú Slnko, Mesiac, hviezdy a všetky nebeské telesá ani na piade alebo motúzikom a keď vysvetľujú blesk, vetry, zatmenie Slnka a Mesiaca a všetky ostatné tajomstvá prírody. A ani len raz neprídu do pomykova. Človek by si myslel, že boli tajnými staviteľmi sveta alebo akoby boli k nám prišli rovno zo zhromaždenia bohov. A zatiaľ príroda sa povznese nad všetkými ich filozofickými dohadmi a dômyslami. Veď naši slávni filozofi nemajú nijaké presné vedomosti - to dostatočne dokazuje už to, že medzi nimi samými je v každom jednotlivom bode nerozriešiteľný spor. No i keď nevedia vonkoncom nič, predsa vyhlasujú, že vedia všetko. A hoci nepoznajú ani seba samých a neraz nezbadajú ani jamu alebo kameň pred nosom, čo sú zväčša zakarpavení alebo večne zamyslení, jednako tvrdia, že vidia vážne idey, všeobecné pojmy, podstatné formy, pralátky, quiddity a eccceity, všetko to veci také subtilné a jemné, že by ich tuším nemohol zazrieť ani Lynceus. No už len vtedy hľadajú zvysoka na neučených ľudí ako na obyčajnú sprostáča, kedykoľvek ich začnú ohurovať jednak svojimi trojuholníkmi, štvoruholníkmi, kruhmi a podobnými matematickými obrazcami, nanášanými jedno cez druhé a pospájanými v hotový labyrint, jednak písmenkami, ktoré rovnajú do radu ani vojakov a zostávajú striedavo raz v takom, raz v onakom poradí. Medzi týmito pocháblami sú ešte aj takí, čo prorokujú z hviezd budúcnosť a označujú na nebi čudá väčšie ako čarodejníci a mávajú i také šťastie, že nájdu ľudí, ktorí im toto aj veria." (Erasmus Rotterdamský: Chvála bláznivosti)

Novoveký racionalizmus: W. G. Leibniz: Monadológia

"Monáda, o ktorej tu bude reč, je iba jednoduchá substancja, čo vytvára zložené substancie, čiže nemá časti... Tam však, kde vôbec niet častí, nie je možná ani rozpriestranenosť, ani tvar, ani deliteľnosť. Potom sú tieto monády naozajstné atómy prírody, slovom, elementy vecí. Teda možno povedať, že monády môžu vzniknúť a zaniknúť iba naraz, čiže môžu vzniknúť iba stvorením a zaniknúť iba zničením. Takisto niet vysvetlenia, ako by nejaké iné stvorené bytie mohlo monádu vnútorne narušiť alebo zmeniť, pretože v nej niet ničoho, čo by sa premiestnilo, niet nijakého pochopiteľného vnútorného pohybu, ktorý by v nej bolo možné podnietiť, riadiť, zväčšiť alebo zmenšiť ako v zloženinách, v ktorých existujú zmeny vo vzťahoch medzi časťami. Monády vôbec nemajú okná, ktorými by mohlo do nich niečo vstúpiť alebo z nich vyjsť... Jednako musia mať monády nejaké kvality, inak by neboli bytiami... (Gottfried Wilhelm Leibniz: Monadológia)

Novoveký empirizmus: J. Locke: Rozprava o ľudskom rozume

"Medzi ľuďmi je rozšírená mienka, že v rozume existujú určité vrodené princípy, prvotné pojmy, akoby písmená vtlačené do ľudskej mysle, ktoré ľudská duša prijíma pri svojom vzniku a prináša so sebou na svet. Nezaujatého čitateľa možno o nepravdivosti tohto predpokladu presvedčiť tak, že poukážeme na to, ako môžu ľudia dosiahnuť poznanie iba použitím svojich prirodzených schopností bez pomoci akýchkoľvek vrodených pojmov a získať istotu bez prvotných poznatkov alebo princípov. S ničím sa tak všeobecne nesúhlasí ako s tým, že existujú určité princípy tak myslenia ako aj konania, ktoré všeobecne uznáva celé ľudstvo. To znamená, tvrdí sa, že musia existovať určité stále podnety, ktoré ľudské duše prijímajú od chvíle svojho vzniku a ktoré si prinášajú so sebou na svet tak nevyhnutne a skutočne ako iné vrodené schopnosti... Predovšetkým je totiž zrejmé, že deti a duševne chorí nemajú o nich ani najmenšieho poňatia a predstavy, a už tento nedostatok vylučuje všeobecný súhlas, ktorý by sa musel týkať všetkých vrodených právd..." (John Locke: Rozprava o ľudskom rozume)

Text 6

Vzťah filozofie a poézie

Jana BODYOVÁ

VZNIK

Poézia

Poézia je prvým literárnym prejavom človeka. Jej zrod súvisí s úsilím prvobytného človeka rozšíriť svoje ponímanie života. V prvobytnej spoločnosti vystupovala poézia v spojení s inými zárodkovými prvkami umenia, najmä hudby, tanca, ale aj výtvarného umenia. Poézia vtedy vystupovala ešte v predvedeckom svete, keď si ľudia ešte mnoho vecí nedokázali vedecky, vysvetliť, vo svete náboženskom, kde aj nachádzali vysvetlenie pre všetky javy v živote. Najdôležitejší a chronologicky najstarší prvok poézie je rytmus, ktorý bol obsiahnutý už v samotnom živote a v každodenných pracovných úkonoch každého človeka. Takže poézia existovala v spojení s hudbou bolo základnou, nevyhnutnou a východiskovou etapou, no v procese civilizačného vývinu sa musela poézia skôr či neskôr od hudby oddeliť, aby mohla fungovať ako samostatná jednotka. Tak samostatne sa mohla naplno rozvíjať, najmä čo sa týka jazykovej funkcie. Poézia sa orientovala na každodenný život, na rôzne podujatia i príležitosti, ako napríklad letný a zimný slnovrat, vynášanie Moreny, ľubostné piesne, básne a piesne pri rozličných oslavách, pochovávanie mŕtveho... a podobne. Až neskôr sa poézia rozdelila na lyrickú a epickú. Dalo by sa povedať, že základnou funkciou poézie, ktorá sa zachovala v podstate aj dodnes je odraz skutočnosti, ale aj to, že skutočnosť inšpiruje. Veľký význam poézie spočíva aj v tom, že vďaka nej sa postupne oddeľovalo pomenovanie predmetu od vlastného predmetu, čo vlastne bolo zárodkom vzniku metaforického jazyka. To čo je dnes považované za samozrejmosť sa muselo vyvinúť postupne. „Tak napríklad staroorientálne spojenie dievčina – srna sa spočiatku chápalo nie ako prirovnanie, ale ako združené pomenovanie. Z tohto pojmu sa potom vydeľoval pojem dievčiny ako ľudskej bytosti a pomenovanie nadobudlo charakter prirovnania: dievčina je ako srna. Tu je zárodek takých prvkov poetiky ako metafora, prirovnanie a čiastočne epiteton.

Porovnávali sa dva predmety, pričom cesta viedla od známeho k neznámemu, alebo od sveta ľudí k svetu prírody.“

V helenistickom období literárna próza už zaujala pozíciu takmer rovnocennú s poéziou. Teória literatúry študovala rovnako diela básnikov aj prozaikov. V staroveku boli často nejasné rozdiely medzi prózou a poéziou. Georgias definoval poéziu ako reč viazanú, Aristoteles ako rečnapodobujúcu. V helenizme sa poézia často definovala aristotelovsky ako “napodobovanie života slovami” a vtedy sa literatúra delila na napodobovaciu čiže „poéziu“ a nenapodobovaciu čiže “prózu”. Rozdeľovala sa obsahovo i svojou formou kde sa porovnávala s inými odbormi, umeniami alebo pojmami napr.: rečníctvom alebo s históriou. Poseidoniova definícia hovorila že báseň je reč metrická a rytmická, ktorú od prózy oddeľuje ozdobnosť. Poézia je básňou s plným obsahom reproduktujúca veci božské i ľudské. Hovoril že báseň a poézia nemusí byť to isté. Báseň delí od prózy iba jej forma. Nato aby sa báseň stala poéziou potrebuje ešte niečo viac – závažný obsah. Poézia musí teda mať viazanú formu a závažný obsah. Má vzbudzovať pôžitok ale aj vzrušenie.

Filozofia

„Dnešný človek, ktorý je bytostne spätý s európskou civilizáciou, obyčajne si neuvedomuje, že jej základy položil malý grécky národ približne v 6.storočí p. n. l. Grécky sociálno-politický útvar – otrokársko-demokratický mestský štát – polis, je prvá historická etapa vývoja ľudstva, ktorá svojim intelektuálnym obsahom i dosahom predznamenáva našu súčasnosť.

Termín filozofia zaviedol známy Pytagoras. Na základe mnohých skúmaní, pozorovaní a konštatovaní, dnes už vieme, že poznanie je vzťah medzi dvoma prvkami, poznávaným a poznávajúcim, ktorých vzťah navodzuje problém uvažovania a vedie ku konečnému dôsledku – pravde.

POROVNANIA

Cesty poézie nie sú ani jednoduché, ani jednoznačné; sledujú skúsenosti ľudstva a jeho cesty, rozporuplné a nebezpečné, s ich slávami a s ich pádmi, predbehujú i zaostávajú, križujú i bežia rovnosmerne.

„Poézia chce práve tak bojovať ako opájať, chce práve tak pochodovať k veľkým a skoro neznámym cieľom, ako sa zastaviť v okamihu a preniknúť doň; chce proste povzniesť človeka, zdvihnúť ho a očistiť.“

Poézia chce a môže robiť toto všetko. Ako už bolo povedané – básnici môžu hrať na jeden nástroj, ale poézia je orchestrálna. Preto v nej nepočuť len hrmot doby, ale aj jej

najvnútornejšie vzdychy; nepočuť len spev pochodu, ale aj hľadanie jeho zmyslu. Cenné pravidlo, že „vyslovené slovo je striebro a nevyslovené zlato,“ už dávno nie je vo zvyku umelcov. Tak ako v poézii tak i vo filozofii. Ako by to vyzeralo, keby sa filozof snažil zastierať svoj úmysel, ak by skôr mlčal ako hovoril. Bol by to potom filozof? Ved' úlohou filozofa je hovoriť a hovoriť tak, aby ho všetci počuli „V štruktúre básnikovej osobnosti je dôležitá aj jeho schopnosť podávať novú informáciu o jave skutočnosti, teda schopnosť preniknúť k podstate javu skutočnosti, k zaujímavým, podnetným aspektom javu, k zaradenosti javu do života, do ústavy objektívnych vzťahov, obohacovať poznanie čitateľa, aj jeho schopnosť zhmotniť toto poznanie do esteticky pôsobivého tvaru. V básni, ktorá je výsledkom básnikovej poznávaco-obraznej činnosti sa objavuje aj postoj ideový a s ním aj zhodný postoj estetický.“

Úloha filozofa je v podstate rovnaká, alebo aspoň podobná. Či nie je úlohou filozofa tak isto ako aj básnika preniknúť k podstate javu skutočnosti? Tak isto filozof ako i básnik sa snaží podať informáciu o niečom, o čom si myslí, že by mal byť čitateľ informovaný a obohatiť tak čitateľa. Porovnanie poézie s filozofiou je však zložitejšie lebo ľudia často nachádzali odpovede na rôzne filozofické otázky práve v poézii. Tá je však podľa filozofie neoprávnená na tieto otázky odpovedať. Preto medzi filozofiou a poéziou nastal akýsi boj. Tu na seba narážajú protichodné názory Platóna so skeptikmi naproti stoikovcom spolu s Cicerom, Senecom atď. Jedny tvrdili, že poézia ukazuje veci inak ako veda a nazývali ju zlou filozofiou. Druhí tvrdili, že aj ona má na to právo lebo reprodukuje veci božské aj ľudské.

http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec1/pdf_doc/24.pdf

Zdroj textov:

Text 1: <http://nechodimnaprednasky.sk/nahlad-prednasky/1675/religionistika>

Text 2: http://kpo.ff.upjs.sk/files/buocova_zlatica_-_uvod_do_sociologie.pdf

Text 3: <http://www.gymparnr.edu.sk/obsah/predmety/subory/nos/fzdf.pdf>

Text 4:

<http://www.beo.sk/mudre-slovo/344-vyroky-antickych-filozofov-je-dobre-sa-niektorymi-riadit-aj-dnes>

Text 5: http://www.gk2-po.sk/predmetove_komisie/nos/vednediscipliny/filozofia/uryvky.htm

Text 6: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec1/pdf_doc/24.pdf